

KODEKS PONAŠANJA ZA UREDNIKE ČASOPISA

Napomena: Ovaj dokument temelji se na COPE Smjernicama iz 1999. godine, COPE Kodeksu ponašanja iz 2003, COPE Smjernicama najbolje prakse iz 2007, COPE Kodeksu ponašanja i najbolje prakse za urednike časopisa iz 2011, COPE Principima transparentnosti i najboljoj praksi u znanstvenom izdavaštvu iz 2014., Preporukama o etičnosti u objavljivanju udruge World Association of Medical Editors (WAME).

Kodeks ponašanja za urednike časopisa je osmišljen kako bi osigurao skup minimalnih standarda kojih bi se urednici znanstvenih i znanstveno-stručnih časopisa trebali pridržavati.

1. Opće dužnosti i odgovornosti urednika

Urednici su odgovorni za cjelovit sadržaj objavljen u njihovim časopisima, što znači da bi trebali nastojati zadovoljiti potrebe čitatelja i autora, nastojati stalno poboljšavati svoj časopis, imati dobro definirane uredničke procese koji osiguravaju kvalitetu objavljenih materijala i promovirati slobodu izražavanja. Urednik bi se trebao suzdržati od razmatranja rukopisa kada se nalazi u sukobu interesa zbog konkurencije, suradnje te drugog odnosa ili povezanosti s bilo kojim od autora, trgovačkih društava ili institucija povezanih s rukopisom. Urednici trebaju osigurati integritet akademskih zapisa i objaviti ispravke, objašnjenja, poricanje ili ispriku kada je to potrebno.

Urednik treba aktivno tražiti mišljenja autora, čitatelja, recenzenata i članova uredničkog odbora o mogućim načinima poboljšanja časopisa. Dužnost je urednika podržati inicijative koje će voditi što manjem kršenju znanstvene i izdavačke nečestitosti te upoznati i podučiti istraživače o odredbama izdavačke etike. Politiku časopisa po potrebi treba preinačiti uzimajući u obzir nove stručne i znanstvene spoznaje o istorazinskoj prosudbi, uređivanju i izdavanju časopisa, te učincima politike časopisa na ponašanje autora i recenzenata. Urednik treba uvjeriti vlasnike i/ili izdavače časopisa o potrebi osiguravanja neophodnih resursa, uključujući povremeni angažman drugih stručnjaka (npr. dizajnera, pravnika i sl.). Urednici trebaju sustavno procjenjivati učinke svojih uputa za autore i recenzente te ih revidirati po potrebi, potičući odgovorno ponašanje i obeshrabrujući nečestitost.

2. Odnos urednika i čitatelja

Čitatelji bi trebali biti informirani o tome tko je financirao istraživanje ili drugi znanstveni angažman i jesu li financijeri imali bilo kakvu ulogu u istraživanju i publiciranju, a ako jesu, kakvu. U tom smislu urednici trebaju osigurati da svi objavljeni znanstveni radovi budu pregledani od strane kvalificiranih recenzenata (uključujući po potrebi i statističke prikaze) te da nerecenzirani dijelovi časopisa budu jasno označeni. Urednici trebaju sustavno usvajati procese koji potiču točnost, potpunost i jasnoću istraživačkog izvještavanja, uključujući tehničko uređivanje te korištenje odgovarajućih smjernica i pravilnika (npr. MIAME, CONSORT), posebice kada se radi o istraživanjima iz područja biomedicine i srodnih područja. Uredništva trebaju upoznati čitatelje o doprinosu pojedinih autora i suradnika na radu (eng. *authorship* i *contributorship*), transparentno navodeći doprinose i obeshrabrujući nedolično ponašanje pri navođenju autorstva, kao što je pojava autora koji su značajno pridonijeli radu ali nisu navedeni kao autori (eng. *ghost author*) ili autora koji su navedeni, ali nisu pridonijeli radu u mjeri dovoljnoj za autorstvo (eng. *guest author*). Uredništva također trebaju uvijek upoznati čitatelje s koracima koji su poduzeti kako bi objavljeni radovi osoba vezanih uz izdavanje časopisa ili članova uredničkog odbora bili objektivno i nepristrano procijenjeni.

3. Odnos urednika i autora

Odluke urednika o prihvaćanju ili odbijanju rada trebaju biti temeljene na važnosti rada, originalnosti i jasnoći, valjanosti istraživanja te relevantnosti za područje unutar kojeg časopis djeluje, bez obzira na rasu, spol, spolnu orijentaciju, vjerska uvjerenja, nacionalnu pripadnost, državljanstvo ili politička uvjerenja autora. Urednici moraju osigurati odgovarajuće recenzente za prijavljene radove, tj. pojedince koji su u stanju procijeniti rad i nisu u sukobu interesa. Pri tome urednici trebaju uvažiti zahtjev autora za izuzećem određenih osoba, ukoliko je jasno obrazložen i primjenjiv. Autorima treba biti na raspolaganju iscrpan opis recenzentskog postupka, a urednici trebaju biti spremni opravdati bilo kakvo odstupanje od istog. Urednici ne smiju mijenjati donesene odluke o prihvaćanju ili odbijanju rada, osim u slučaju ustanovljavanja ozbiljnih problema vezanih uz prijavljeni rad. Časopis treba deklarirati mehanizme žalbe autora na odluke urednika.

U uputama za autore urednici trebaju jasno navesti i objasniti autorima sve što se od njih očekuje. Ove upute treba redovito ažurirati, a u njima navesti poveznicu na smjernice koje su urednici slijedili (npr. COPE).

Urednici trebaju osigurati smjernice o kriterijima autorstva, kao i o kriterijima za navedene suradnike na radu, slijedeći standarde koji se primjenjuju unutar znanstvenog područja (npr. ICMJE, Responsible research publication: international standards for authors i dr.). Uz autore rada ili suradnike trebaju biti jasno navedeni podaci o potencijalnom sukobu interesa.

U slučaju sumnje u nečestitost ili sporno autorstvo, urednicima se preporučuju postupci navedeni u COPE dijagramima toka dostupni na stranicama MZOS (<http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=14128>).

Urednici će u najkraćem mogućem vremenu od primitka članka, ako je on tematski vezan uz časopis, napisan u u stilu koji zahtijeva znanstveno-istraživački rad i tehnički primjereno pripremljen, poslati na recenziju. Uobičajeno vrijeme koje je potrebno od slanja rada do primitka recenzije je tri do četiri mjeseca. Prosječno vrijeme koje je potrebno da članak objavi, ovisi o više čimbenika, ali uglavnom je oko šest do osam mjeseci.

Podaci o datumu prijave i prihvaćanja rada trebaju biti objavljeni zajedno s radom.

4. Odnos urednika i recenzentata

Urednici trebaju dati jasne smjernice recenzentima, navodeći sve što očekuju od recenzenta, uključujući povjerljivost materijala poslanog na recenziju. Prije svog pristanka recenzenti bi trebali deklarirati svoj potencijalni sukob interesa. Povlaštene informacije ili ideje stečene tijekom postupka recenzije moraju se čuvati kao povjerljive i ne smije ih se koristiti za osobnu korist. Urednici trebaju osigurati zaštitu identiteta recenzenta, osim u slučaju otvorene recenzije, tijekom koje recenzent odabire hoće li njegov/njezin identitet biti objavljen ili neće. Urednik odabire dvije ili više osoba koje imaju odgovarajuće stručne kompetencije za ocjenjivanje rukopisa, daje im jasne upute za provođenje recenzentskog postupka te snosi odgovornost za njegovu objektivnost i pravovremenost. Upute recenzentima treba redovito ažurirati, a trebale bi sadržavati poveznice na relevantne dokumente (npr. COPE preporuke i sl.). Nije preporučljivo da upute za recenzente sadrže isključivo obrasce u koje recenzenti upisuju vlastitu ocjenu rukopisa te predlažu njegovu klasifikaciju, već se preporuča da upute sadrže detaljne opise kriterija časopisa za objavljivanje radova. Ukoliko se od recenzenta očekuje popunjavanje obrasca, u uputama za recenzente potrebno je pojasniti svaki element obrasca, uključujući jasne kriterije za klasifikaciju radova koje časopis primjenjuje.

Recenzenate se potiče na komentiranje različitih etičkih pitanja vezanih uz mogućnost nečestitog istraživanja prezentiranog u rukopisu (npr. neetičan dizajn istraživanja, nedostatak

podataka o pristanku pacijenata na istraživanje, zaštitu subjekata istraživanja – npr. životinja, neodgovarajuće rukovanje ili prezentacija istraživačkih podataka i sl.). Recenzente se također potiče na komentiranje originalnosti rukopisa te na oprez vezan uz ponavljajuće publikacije (eng. *redundant publication*) ili plagijarizam. Uredništvo može recenzentima osigurati alate za detektiranje srodnih publikacija (npr. poveznice na citiranu literaturu i rezultate bibliografskih pretraživanja).

Autorima se komentari recenzenata šalju u cijelosti, ukoliko ne sadrže pogrdne ili uvredljive primjedbe.

Urednici na različite načine priznaju i obznaju doprinos recenzenata te potiču akademske i znanstvene ustanove na uvažavanje aktivnosti recenzenata i priznavanja recenzije kao važnog dijela znanstvenog doprinosa. Urednici razvijaju i održavaju bazu podataka recenzenata koju redovito ažuriraju, dodavajući nove recenzente i uklanjajući one koji sustavno proizvode nekvalitetne ili zakašnjele recenzije. Na taj način urednici sustavno prate rad recenzenata i kvalitetu recenzija, te poduzimaju sve korake koji osiguravaju visoku kvalitetu recenzijskog postupka. Identifikaciju novih recenzenata urednici provode koristeći različite metode, npr. sugestije autora ili pretraživanjem bibliografskih baza podataka, nastojeći da korpus recenzenata dobro predstavlja zajednicu znanstvenog područja i časopisa.

Urednik treba poduzimati razumne mjere u slučaju etičkih pritužbi na predani rukopis ili objavljeni rad. Te se mjere odnose na kontaktiranje autora rukopisa ili objavljenog rada i pristupanje pritužbama ili tvrdnjama s dužnom pažnjom, a ukoliko izostane reakcija na pritužbu mogu obuhvaćati daljnje obraćanje nadležnim institucijama i akademskoj zajednici, kao i objavu ispravke, opoziva, izražavanja zabrinutosti ili druge prikladne reakcije. Svaki prijavljeni slučaj neetičkog ponašanja mora se istražiti, čak i ako se otkrije više godina nakon objavljivanja. U slučaju sumnje u nečestitost recenzenta, urednicima se preporučaju postupci navedeni u COPE dijagramima toka dostupni na stranicama MZOS (<http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=14128>).

5. Odnos urednika i članova uredničkog odbora

Urednici trebaju osigurati novim članovima uredničkog odbora upute o svemu što se od njih očekuje i trebaju redovito izvještavati postojeće članove o novim politikama i promjenama. Časopis treba imati politiku rukovanja radovima članova uredničkog odbora kako bi se osigurala nepristrana istorazinska prosudba. Sustavno treba identificirati odgovarajuće kvalificirane članove uredničkog odbora koji mogu aktivno pridonijeti razvoju i dobrom upravljanju časopisom. Članovi uredničkog odbora trebaju imati na raspolaganju jasne smjernice o njihovim očekivanim funkcijama i dužnostima, što može uključivati ulogu ambasadora časopisa, podržavanje i promoviranje časopisa, predrecenziranje i recenziranje rukopisa, traženje najboljih autora i najboljih radova, aktivno poticanje prijavljivanja rukopisa, pregledavanje rukopisa, prihvaćanje pisanja uvodnika, recenzija i komentara radova u svom užem znanstvenom području, te sudjelovanje i doprinos sastancima uredničkog odbora. Najmanje jednom godišnje članove uredničkog odbora treba pozvati na ocjenjivanje upravljanja časopisom, dostavljanje primjedbi i sugestija za unaprjeđenje časopisa ili rada uredničkog odbora te ih informirati o svim promjenama u politici časopisa kao i budućim izazovima.

6. Odnos urednika i vlasnika časopisa / izdavača

Odnos urednika s izdavačima i vlasnicima je često složen, ali treba biti čvrsto utemeljen na načelu uredničke neovisnosti. Urednici trebaju donositi odluke o radovima koje će objaviti na temelju kvalitete i prikladnosti za časopis i bez uplitanja vlasnika/izdavača. Urednici trebaju

imati ugovor(e) kojim se regulira njihov odnos s vlasnikom i/ili izdavačem časopisa te definiraju mehanizmi rješavanja mogućih nesuglasica između vlasnika/izdavača časopisa. Urednici trebaju redovito komunicirati s vlasnikom/izdavačem časopisa.

7. Uređivanje i istorazinska prosudba

Urednici trebaju osigurati poštenu, nepristranu i pravodobnu recenziju te osigurati povjerljivost prijavljenih rukopisa tijekom postupka istorazinske prosudbe i objave. U tom cilju urednici i recenzenti trajno će se educirati o najnovijim smjernicama, preporukama i primjerima najboljih praksi postupaka recenzije i upravljanja časopisom te sustavno pratiti istraživanja u području znanstvenog izdavaštva i razvoja tehnologija. Usvajat će se metode istorazinske prosudbe koje su najprikladnije za časopis i znanstvenu zajednicu koju časopis okuplja, uvažavajući postojeće prakse naprednijih sredina čija primjena bi mogla unaprijediti postojeću istorazinsku prosudbu. Problematici slučajevi prijavljivat će se COPE, posebice u slučajevima kada nisu uključeni u COPE dijagrame toka ili se sumnja na nove pojavnosti znanstvene nečestitosti.

8. Osiguranje kvalitete

Urednici trebaju poduzeti sve razumne korake kako bi se osigurala kvaliteta objavljenog materijala, uvažavajući činjenicu da časopisi i dijelovi unutar časopisa imaju različite ciljeve i standarde. Urednici trebaju na raspolaganju imati sustave za otkrivanje krivotvorenih podataka (npr. neprimjereno manipuliranje fotografijama ili prepisani tekst bez navođenja izvornika) koje mogu koristiti redovito ili u slučaju sumnji. Stil časopisa treba temeljiti na čimbenicima koji unaprijeđuju kvalitetu izvještavanja (npr. usvajanje strukturiranih sažetaka, standardnog stila citiranja literature uvriježenog u međunarodnoj zajednici znanstvenog područja, primjena smjernica kao što je CONSORT i sl.), a ne na estetskim ili osobnim preferencijama.

9. Zaštita osobnih podataka

Urednici su dužni poštivati Zakon o zaštiti osobnih podataka koji je na snazi u RH. Uvijek treba štiti tajnost informacija dobivenih tijekom istraživanja ili profesionalne interakcije (npr. između liječnika i pacijenata, istraživača i ispitanika u anketi i sl.). Stoga je gotovo uvijek potrebno dobiti pismeni pristanak za objavljivanje od osoba koje bi se mogle same prepoznati ili biti identificirane od strane drugih (npr. iz studije slučaja ili fotografija). Objavljivanje osobnih podataka bez izričitog pristanka može biti dopušteno samo kada javni interes nadilazi eventualne štete, ukoliko je nemoguće je dobiti suglasnost te ukoliko nije vjerojatno da će se razuman pojedinac protiviti objavi. Politiku objavljivanja osobnih podataka potrebno je javno obznaniti i jasno objasniti autorima. Treba imati na umu da pristanak za sudjelovanje u istraživanju i prolaženje tretmana nije isto što i pristanak na objavljivanje osobnih podataka, fotografija ili citata.

10. Poticanje etičkih istraživanja (kod istraživanja koja uključuju ljude ili životinje)

Urednici trebaju nastojati da se istraživanja provode i objavljuju u skladu s odgovarajućim međunarodno priznatim smjernicama (npr. Helsinška deklaracija za klinička istraživanja, AERA i BERA smjernice za istraživanja u području obrazovanja i sl.). Urednici trebaju tražiti jamstva da su sva istraživanja odobrila odgovarajuća tijela (npr. istraživačko etičko povjerenstvo), tamo gdje postoje. Međutim, urednici trebaju uvažiti činjenicu da takvo odobrenje ne jamči etičnost istraživanja.

Ukoliko su zabrinutosti ili su im potrebna dodatna objašnjenja urednici trebaju zatražiti dokaze o etičkom odobrenju za istraživanje kao i postaviti autorima pitanja o etičkim aspektima istraživanja (poput, na koji je način od sudionika u istraživanju zatražena i dobivena suglasnost

ili koje su metode korištene kako bi se smanjila patnja životinja). Potrebno je osigurati da izvješća o kliničkim ispitivanjima navode poštivanje Helsinške deklaracije i drugih relevantnih međunarodnih ili nacionalnih smjernica za zaštitu sudionika istraživanja. Imenovanje etičkog savjetnika časopisa, s kojim se urednici mogu savjetovati u posebnim slučajevima, a koji bi periodično pregledao pravilnike, upute i smjernice časopisa, može biti vrlo korisno.

11. Postupanje u slučajevima znanstvene nečestitosti

Ukoliko sumnjaju ili im je ukazano na znanstvenu nečestitost urednici imaju obvezu djelovati, bez obzira radi li se o objavljenim ili neobjavljenim radovima. Urednici ne smiju jednostavno odbiti rukopise koji izazivaju zabrinutost ili sumnju u moguću znanstvenu nečestitost. Etičnost nalaže istraživanje takvih slučajeva, pri čemu se preporuča slijediti COPE dijagrame toka, kada je god moguće i bez obzira na zahtjevnost tog postupka i uloženi napor. Urednici prvenstveno trebaju tražiti odgovore od onih na čije se ponašanje sumnja. Ukoliko nisu zadovoljni odgovorom, trebaju pitanje uputiti relevantnom poslodavcu, instituciji ili odgovarajućem tijelu, nastojeći temeljito istražiti navodnu znanstvenu nečestitost.

12. Osiguravanje zaštite akademskih zapisa

Pogrešne, netočne ili obmanjujuće izjave moraju se odmah ispraviti s dužnim isticanjem. Urednici trebaju slijediti međunarodne smjernice o poricanju (eng. *retraction*), npr. COPE smjernice. Urednici trebaju poduzeti korake koji će smanjiti mogućnost objavljivanja ponavljajućih publikacija kao i prezentiranje neregistriranih kliničkih ispitivanja. Također je potrebno osigurati sigurnu pohranu objavljenog materijala (npr. pohranom u nacionalne i međunarodne repozitorije). Vrlo je važno autorima osigurati besplatnu dostupnost objavljenih radova.

13. Intelektualno vlasništvo

Kada se radi o pitanjima intelektualnog vlasništva urednici trebaju biti oprezni i surađivati s izdavačem pri razmatranju potencijalnog kršenja zakona i konvencija intelektualnog vlasništva. Pri tome će im pomoći primjena alata za otkrivanje plagijarizma zaprimljenih rukopisa (npr. softver koji detektira međusobnu sličnost tekstova), bilo kao dio redovitog uređivačkog procesa ili kada je posrijedi sumnja. Urednici trebaju podržati autore čija su autorska prava prekršena, ili koji su bili žrtve plagijarizma. U suradnji s izdavačem urednici trebaju braniti prava autora i pravno goniti prekršitelje.

14. Poticanje rasprava

Urednici trebaju poticati i biti spremni razmotriti uvjerljive kritike objavljenog rada, pri čemu autoru kritiziranog materijala treba dati priliku za odgovor. Nipošto se ne smije isključiti objavljivanje radova koji izvještavaju negativne rezultate, a treba biti otvoren i prema istraživanjima koja propituju rezultate već objavljenih radova.

15. Pritužbe

Urednici trebaju odmah odgovoriti na pritužbe i trebaju osigurati način na koji nezadovoljni podnositelji mogu dalje proslijediti svoje pritužbe. Ovaj mehanizam treba biti jasno opisan u dokumentima časopisa i treba sadržavati podatke o tome kako se neriješena pitanja prosljeđuju COPE-u.

Dobro je da urednici pri procesuiranju pritužbi slijede postupke navedene u dijagramima toka COPE.

GEOADRIA

16. Tržišna pitanja

Časopis ne smije dopuštati da tržišni interesi utječu na odluke uredništva. Urednici trebaju definirati eventualna pravila oglašavanja u odnosu na sadržaj časopisa te u odnosu na objavljivanje sponzoriranih dodataka (npr. zbornika skupova i sl.). U tu je svrhu dobro objaviti izvore prihoda kojima se časopis financira, uključujući sponzorirane dodatke, naknade za dodatne stranice i sl. Također je nužno da sponzorirani dodaci prolaze isti postupak istražinske prosudbe kao i ostali radovi u časopisu. Prihvatanje objavljivanja sponzoriranih dodataka treba se temeljiti na akademskoj kvaliteti i interesu čitatelja, a odluka nipošto ne smije biti rezultat komercijalnih razmatranja. Preprinti trebaju biti objavljeni kao što se pojavljuju u časopisu, osim ukoliko je nužno uključiti ispravak, što mora biti jasno navedeno.

17. Sukob interesa

Urednici trebaju imati razvijene sustave za upravljanje kako vlastitim sukobom interesa, tako i onim zaposlenika na poslovima uređivanja časopisa, autora, recenzenta i članova uredničkog odbora. Časopisi trebaju imati deklariran postupak za rukovanje rukopisima od strane urednika, djelatnika ili članova uredničkog odbora kako bi se osigurao nepristrani postupak istražinske prosudbe. U tu se svrhu preporuča objaviti popis relevantnih interesa (financijskih, akademskih i drugih) svih članova uredništva i uredničkog odbora koji bi trebao biti obnovljen najmanje jednom godišnje.